

Vývoj kriminologie na právnických fakultách v Praze v letech 1918-2018¹

JAKUB DRÁPAL²

Právnická fakulta Univerzita Karlovy

The Development of Criminology at the Faculties of Law in Prague in 1918-2018

Abstract: Criminology in Czechoslovakia has been for the most of the 20th century studied and taught primarily at the faculties of law; the key role was played by Charles University. This article describes several rises and falls of criminology at the faculties of law in Prague. It firstly focuses on the development of criminology in the Institute of Criminology at Faculty of Law of Charles University in 1926-1948 and the Institute of Criminology at the Faculty of Law of German University in Prague. The article then discusses the organization of the Criminology Center within the department of criminal law at Faculty of Law of Charles University in the 1960's and recounts the founding of the Research Institute of Criminology of the General Prosecutor's Office with which researchers at Charles University had strong personal ties. Finally, the development after the Soviet occupation in 1968 and the Velvet revolution in 1989 is outlined.

Keywords: development of criminology, faculty of law of Charles University, Research Institute of Criminology, Institute of Criminology and Social Prevention

Úvod

Kriminologie je obor, který se na území dnešní České republiky začal vyvíjet po první světové válce. Před tímto obdobím nebyl systematicky studován, ačkoliv se objevují některé publikace, které se kriminologickými tématy zabývají (např. Prušák, 1899, 1904).³ Popsání vývoje kriminologie jako vědy je cílem tohoto článku, přičemž pozornost je zaměřena na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy, kde se kriminologie rozvíjela ve třech vlnách: V průběhu první republiky vznikl Kriminologický ústav při Univerzitě Karlově pod vedením Augusta Miřičky, v 60. letech byl založen Kabinet kriminologie a po roce 1989 pod vedením Oty Novotného a za spolupráce s Institutem pro kriminologii a sociální prevenci se kriminologie začala obnovovat. Tento článek tak navazuje na a rozvíjí dřívější článek „Česká kriminologie – dlouhá tradice, slibná současnost“ (Boukalová, Buriánek, Podaná, Scheinost, & Fidesová, 2016).

Článek je rozdělen do čtyř částí: Nejdříve popisují rozvoj kriminologie v letech 1918-1948, ve kterém se zabývám jak českým tak německým kriminologickým ústavem; detailně se věnuji odchodu

1 Vznik článku byl podpořen v rámci Institucionálního programu Právnické fakulty Univerzity Karlovy „Kriminologie pro 21. století“.

2 Případnou korespondenci zasílejte na e-mailovou adresu: jakub.drapal@gmail.com.

3 K jeho osobě viz blíže Jablonický (2017, pp. 85–91); tato práce také nabízí nejširší popis vývoje trestního práva a kriminologie v České republice v letech 1848-1989.

význačně prvorepublikové kriminoložky Jarmily Veselé po druhé světové válce z právnické fakulty. Poté se zabývám vývojem kriminologie v 60. letech, a to jak z organizačního tak personálního hlediska. O vhodném postavení kriminologie se v tomto období v Československu, a především pak na Právnické fakultě UK, vedly rozsáhlé debaty; je tak podán výklad o finálním ukotvení kriminologie jako disciplíny v takové podobě, jak ji známe dnes. V posledních dvou částech popisují vývoj za normalizace a po sametové revoluci.

Z metodologického hlediska je na úvod třeba poznamenat, že řada níže uvedených poznatků je jen kusá; pamětníci zejména těch nejdávnějších dob již bohužel nežijí a doba nepřála spolehlivosti psaných materiálů. Čerpal jsem proto z různých zdrojů, které však i tak ne vždy skýtají jasný vhled do problematiky. Pokud cituji osobní spisy jednotlivých akademiků, zápisy ze schůzí profesorů či kolegia děkana, německého kriminologického institutu nebo seznamy přednášek, pak čerpám z Archivu Univerzity Karlovy, fondu Právnické fakulty.⁴ Zmiňuji-li názory Dagmar Císařové, Jaroslava Fenyka, Tomáše Grívny, Karla Malého, Oty Novotného, Miroslava Scheinosta, Marie Vanduchové, Kazimíra Večerky a Rudolfa Vokouna, tak vycházím z rozhovorů s nimi, které jsem realizoval v prosinci 2018 až dubnu 2019; za jejich ochotu, čas a otevřenost jim srdečně děkuji.

Kriminologie v letech 1918-1948

Kriminologie byla za první republiky vnímána jako pomocná věda právní a byla rozvíjena primárně na právnických fakultách, byť se některými jejími částmi zabývali i sociologové, a to i v době dřívější – na prvním místě Tomáš Garigge Masaryk se svým dílem o sebevraždách (Boukalová et al., 2016; Masaryk, 1881; Scheinost, 2010). To však neznamená, že bylo kriminologii na právnických fakultách přisuzováno vedlejší místo. Naopak např. v učebnici trestního práva hmotného Jaroslava Kallaba z roku 1935 je celý výklad započatý právě kriminologií – je tak prvním tématem, se kterým se čtenář setkává. Kallab rozlišuje kriminologii a vědu trestního práva, jejímž cílem není poznat zločin, ale normy. Zatímco Kallab, profesor na brněnské právnické fakultě, chápal kriminologii široce, takže obsahovala i mnohá trestněprávní témata, Miříčka, profesor pražské právnické fakulty, zase chápal široce vědu trestního práva. Výsledek byl však podobný: kriminologickým tématům se věnovala pozornost (Novotný & Zapletal, 1996a). Ve vzpomínce na Augusta Miříčku jeho nástupce Vladimír Solnař zmiňoval nutné prolínání obou zmiňovaných věd: „Je-li theorie bez praxe šedá, je i praxe bez theorie častobezradná a jen z harmonické součinnosti obou plyne zdárný výsledek.“ (Solnař, 1945, p. 212). Za první republiky skutečně probíhaly snahy o provádění kriminologického výzkumu a jeho organizační ukotvení na právnických fakultách. Níže se proto věnuji českému a následně německému pražskému kriminologickému ústavu, na kterých se kriminologie primárně rozvíjela.

Český kriminologický ústav

Nejranější písemně zachovaná myšlenka na zřízení kriminologického ústavu na akademické půdě pochází od Augusta Miříčky, který v roce 1923 navrhl zřízení kriminalistického⁵ ústavu při právnické fakultě, přičemž jeho návrh byl přijat jednomyslně profesorským sborem.⁶ Miříčka se kriminologii věnoval jak akademicky tak po stránce praktické – založil mimo jiné Úřadovnu pro péči o mládež a

4 Jeho pracovníkům, zejména Michalovi Továrkovi velmi děkuji za pomoc. Děkuji také všem, kteří si udělali čas na rozhovor, a dále doc. Vladimírovi Kindlovi, prof. Janu Kuklíkovi, dr. Haně Šimánové, dr. Evě Krulichové a anonymním recenzentům za podněty a připomínky.

5 Až do 60. let se důsledně nerozlišovalo mezi kriminalistikou a kriminologií, viz dále.

6 Zápis z profesorské schůze konané 28. 6. 1923. Je pravděpodobné, že podobné návrhy padaly dříve; nenašel jsem však žádnou oficiální zmínku o nich.

problematickým mladistvým se sám věnoval. Kriminologický ústav pak někdy v žertu nazýval svým „nejmladším dítětem“.⁷

Kriminologický ústav byl zřízen 22. února 1926 výnosem ministerstva školství a národní osvěty č. j. 19.706/26-IV v dohodě s ministerstvem vnitra a spravedlnosti od letního semestru 1926.⁸ Aby měl určitý materiální základ, tak vedle kriminalistického muzea byly po jeho zřízení do knihovny kriminologického ústavu přeneseny vybrané knihy ze seminární knihovny.⁹ Nebylo zároveň jisté, zda kriminologický ústav zůstane na právnické fakultě, na univerzitě totiž probíhala několik let po jeho založení diskuze o tom, že by mohl spadat i pod lékařskou fakultu (kterou v této otázce zastupoval soudní lékař prof. Slavík). August Miříčka, který v době těchto diskuzí zastával funkci rektora, však zdůraznil, že kriminologický ústav patří právnické fakultě a naopak zmínil, že by se hodilo, aby podobných ústavů bylo při právnické fakultě zřízeno více;¹⁰ tak se však nestalo a kriminologický ústav byl dlouho jediným ústavem při právnické fakultě.

Kriminologický ústav sídlil nejdříve ve Spálené ulici, v budově zemského trestního soudu; právnická fakulta neměla vlastní budovu a v té době sídlila z velké části v Karolinu a v Akademii na Smetanově náměstí.¹¹ Od dokončení nové budovy české právnické fakulty u Čechova mostu se ústav logicky přestěhoval sem, ačkoli podle dochovaných zápisů z profesorských schůzí mohl v mezidobí krátce sídlit v budově Celetná 20.¹²

Od založení kriminologického ústavu až do roku 1939 byl jeho přednostou August Miříčka, třebaže byl v roce 1934 odvolán z funkce ředitele a zproštěn učitelského úřadu z důvodu dosažení důchodového věku. Proti odvolání z funkce ředitele se nicméně ohradil a s vedením a správou ústavu jeho osobou byl nakonec dán souhlas československou vládou.¹³ Teprve od zimního semestru akademického roku 1939/1940 se ředitelkou stala Jarmila Veselá,¹⁴ vzhledem k politickému vývoji však její ředitelování netrvalo dlouho. Dobová korespondence naznačuje, že August Miříčka definitivně opustil svoji pozici i v návaznosti na žádost ministerstva spravedlnosti, aby došlo k úsporám a omezení personálních nákladů.¹⁵

Převzetí vedoucího místa v období druhé republiky Jarmilou Veselou bylo logické – byla to právě ona, kdo zajišťoval chod kriminologického ústavu za první republiky. Po absolvování právnické fakulty v roce 1923 (jednalo se o jednu z prvních absolventek práv) pracovala na soudu a na státním zastupitelství, aby následně odešla na Ministerstvo spravedlnosti, kde mimo jiné pracovala v komisi pro vypracování osnov trestního zákona a řádu. Zde si jí všiml právě August Miříčka.¹⁶ I vzhledem k předchozímu působení v ministerském oddělení pro mezinárodní právní styky pak Jarmila Veselá cestovala po Evropě: V roce 1927 se vydala do Vídně a do Štýrského Hradce, aby zjistila, jak fungují kriminologické ústavy a kriminalistické laboratoře na těchto univerzitách. Z těchto cest se pak pražští kriminologové chtěli inspirovat při zakládání českého kriminologického ústavu.¹⁷ V dalších letech jezdila po mezinárodních kriminologických a trestněprávních sjezdech; mluvila plynně německy a francouzsky a dostatečnou měrou vládla i angličtinou, italštinou a ruštinou. Chod kriminologického ústavu zajišťovala od roku 1926, ačkoliv bylo její setrvání ve funkci asistentky závislé na občasném

7 K 70. letům prof. Miříčky, osobní spis Augusta Miříčky.

8 Dopis Augusta Miříčky děkanátu z 3. 11. 1933, osobní spis Augusta Miříčky.

9 Zápis z profesorské schůze konané 15. 3. 1927.

10 Zápis z profesorské schůze konané 17. 3. 1931.

11 Seznamy přednášek konaných na Univerzitě Karlově 1929-1930.

12 Zápis z profesorské schůze konané 14. 3. 1928 a 4. 11. 1930.

13 Dopisy z let 1933 a 1934 (zejména z 3. 11. 1933 a 3. 2. 1934), osobní spis Augusta Miříčky.

14 Seznamy přednášek konaných na Univerzitě Karlově v letním semestru 1939.

15 Zápis z profesorské schůze konané 30. 11. 1938.

16 Žádost děkanátu z 3. 11. 1926, osobní spis Jarmily Veselé.

17 Dopis Ministerstva školství a národní osvěty z 26. dubna 1927, osobní spis Jarmily Veselé.

prodlužování ze strany Ministerstva školství, mládeže a osvěty.¹⁸ Ani pro Jarmilu Veselou ani pro kriminologický ústav to nebyla jednoduchá situace, jelikož nebylo jisté, zda bude místo asistentky dlouhodobě financováno; nakonec ale vždy došlo k prodloužení jejího úvazku.

V průběhu první republiky kriminologické předměty přednášeli zejména Jarmila Veselá a Vladimír Solnař. Vladimír Solnař učil předměty *Pomocné nauky trestního práva* (s prohlídkou musea kriminologického ústavu) a *Nauka vězeňská* (s vycházkami do ústavů), Jarmila Veselá pak *Úvod do kriminální psychologie* (později i jako *Forenzní* nebo *Kriminální psychologie*), *Příčiny zločinnosti*, *Zločinnost mládeže a trestní soudnictví nad mládeží*, *Praktikum z kriminální aetologie* či *Aetologie vraždy*.¹⁹ Samotný kriminologický ústav také pořádal kriminalistické kurzy, které byly otevřené širší odborné veřejnosti – přednášky v rámci kursu byly početnější než přednášky na univerzitě a byly vedeny také širším okruhem přednášejících. Pro zájemce je možné dohledat kompletní strukturu přednášek, jejich vedoucích i širší rozpis některých přednášek.²⁰

Vladimír Solnař byl v mnohém Miříčkovým nástupcem – po studiích v letech 1917-1921 se stal soudcem (část kariéry strávil i na státním zastupitelství a Ministerstvu spravedlnosti, kde byl přidělen k vězeňskému odboru), kterým byl až do roku 1933, kdy byl jmenován profesorem. Zejména v počátcích své kariéry se Solnař kriminologii intenzivně věnoval – v letech 1922-1923 absolvoval šestiměsíční studijní cestu po Německu, Belgii, Švýcarsku, Itálii a Jugoslávii, kde studoval vězeňství, o čemž vydal zevrubnou zprávu. Při zemském trestním soudu v Praze se staral o kriminalistické museum, jehož zřízení bylo vnímáno jako přípravný krok k založení kriminologického ústavu.²¹ Jeho habilitační práce byla rovněž tematicky zaměřena na oblast kriminologie („Neurčité odsouzení“) a nelze nezmínit jeho práci týkající se kriminality za první světové války *Zločinnost v zemích českých v letech 1914-1922* (Solnař, 1931). Sám August Miříčka pak doporučoval udělení docentury Solnařovi, a to i s ohledem na jeho pomoc při zakládání a řízení kriminologického ústavu.

V průběhu první republiky byly zakládány kriminologické ústavy i při ostatních právnických fakultách: Albert Milota se zasloužil o založení kriminologického ústavu při bratislavské univerzitě v roce 1926 (Jablonický, 2017, pp. 155–157; Soukup, 2009) a v akademickém roce 1927/28 byl založen Ústav pro právo trestní na Masarykově univerzitě v Brně, který se ale měl primárně zaměřit na „prohloubení trestněprávní stránky kriminologie“ (Jablonický, 2017, p. 158); někdy bývá mylně spojováno založení brněnského kriminologického ústavu se zahájením přednášek na kriminologická a kriminalistická témata v letech pozdějších, které však byly zahájeny až později (Jordán, 1969).

Po druhé světové válce se přednostou pražského kriminologického ústavu stává Vladimír Solnař, jelikož Jarmila Veselá byla po konci války nucena fakultu opustit. Oficiálním důvodem bylo, že za války pracovala na německé právnické fakultě a že před válkou vydala knihu o sterilizaci (Veselá, 1938), tedy o tématu, které propagovali nacisté, ovšem ani podle závodní rady právnické fakulty ani podle tzv. velkého či malého retribučního dekretu jí nebylo možné vytknout nic. Své působení na německé právnické fakultě za války Veselá omlouvala jako snahu zachránit majetek českého kriminologického ústavu, který předchozích patnáct let spolubudovala a poté několik měsíců vedla, což však podle závodní rady nemohlo sloužit jako omluvný důvod.²²

18 Zápis z profesorské schůze konané z 22. 6. 1936.

19 Viz Seznamy přednášek konaných na Univerzitě Karlově v zimním semestru 1926/7 – Seznamy přednášek konaných na Univerzitě Karlově v letním semestru 1939.

20 Viz Přehled přednášek kriminalistického kurzu, Newsletter katedry trestního práva, č. 2, 2018(2), str. 18-21 a Nástin přednášek konaných v kriminalistickém kursu, Newsletter katedry trestního práva PF UK, č. 3, 2019(1), str. 16–23; oba dokumenty jsou dostupné na adrese <https://www.prf.cuni.cz/detail-struktury/176/1404044682/>.

21 Zpráva o žádosti Dra Vladimíra Solnaře za udělení venise docendi pro obor čs. Práva a řízení trestního, osobní spis Vladimíra Solnaře.

22 Usnesení závodní rady PF UK (prof. Jan Krčmář) ze dne 23. srpna 1945, osobní spis Jarmily Veselé.

Z dochovaných zdrojů lze usuzovat na to, že Jarmila Veselá skutečně významnou část inventáře kriminologického ústavu zachránila: V listopadu 1945 je vyzývána děkanem odevzdat ty součásti kriminologického ústavu, které má v úschově, a sdělit, kam se poděly další části inventáře kriminologického ústavu, zejména museum a archiv.²³ Výpověď jí byla dána k 1. 4. 1946 s výpovědní dobou k 30. 6. 1946 s odůvodněním, že pro ni není v současné době „služebního použití“.²⁴ Proti svému odejití se Veselá bránila – ještě v únoru 1947 ohlásila konání dvouhodinového kolegia „Vybrané kapitoly z kriminální a forensní psychologie“, jelikož podala „rozklad-připomínky-stížnost“ proti usnesení závodní rady, která jí zakázala působit na fakultě, a o jejím podnětu nebylo podle jejího názoru rozhodnuto.²⁵ Poslední zmínka v jejím osobním univerzitním spise je, že na jaře 1947 se profesorský sbor usnesl žádat, aby proti ní bylo zahájeno disciplinární řízení.²⁶ O jeho konci – podobně jako o konci Jarmily Veselé příliš nevíme – jen pamětníci vzpomínají, že pracovala na Praze 1.

Je otázkou, nakolik bylo odstranění Jarmily Veselé spravedlivé, jelikož kniha o sterilizaci byla primárně vědeckou a nikoli politickou prací. Byť je německé úpravě věnována významná pozornost, ve své knize se Jarmila Veselá nezaměřovala jen na Německo a rozebírala úpravy různých zemí a kriticky hodnotila všechny právní úpravy. Ačkoliv je německá úprava v mnohém vyzdvižována, není adorována ani nekriticky přijímána; obdobně Veselá rozebírá mimo jiné detailně možnosti sterilizace (zejména zločinců) v demokratickém právním státě, poměřuje zásahy do práv s požadovanými hodnotami a zabývá se i garancemi spravedlivého procesu. I v recenzi její knihy v roce 1938 recenzent uvedl, že „píli práce a objektivnosti výkladu jest vysloviti uznání“ (Drachovský, 1938). Podle Karla Malého nebylo její odstranění plně opodstatněné, nebyla podle něj ani nacistka ani rasistka; nejspíše se tak jednalo o zástupný důvod.

Veselá nemohlo být vyčítáno ani to, že za války publikovala, jelikož akademicky činní byli, či v různých odborných funkcích působili, i jiní akademici. Právě Vladimír Solnař působil jako jeden z redaktorů časopisu *Právník*, v kterém za války také publikoval mnohé články: „In dubio pro reo?“ (1940), „Trestní právo německé a protektorátní“ (1942) „Asimilace trestních řádů platných na území Velkoněmecké Říše“ (1943), „Trestný čin a jeho pachatel“ (1943) nebo „Úmyslné účastenství na kulposních deliktech“ (1944). Vedle toho mnohé pozitivistické články publikoval ve *Sborníku věd právních a státních*: „Z nového německého trestního práva a řízení“ (1941), „K rozlišování normativních a deskriptivních prvků v skutkových podstatách trestných činů“ (1942) či „K problému obecné části hmotného práva trestního“ (1943). Pokud bylo problematické publikovat o tématech spojených s nacismem a nacistickým právem, pak činnost Vladimíra Solnaře mohla být považována – stejně jako u dalších akademiků – za diskutabilní. Podle Maršálka se však v těchto případech jednalo o články juristické, které by mohly vyjít v jakémkoli jiném období. Jako takový sice časopis *Právník* kolaboroval s nacisty, když činil podstatné kompromisy, nesklouzával však k pronacistickému či antisemitskému zaměření (Maršálek, 2011). Podobně Solnařovy články komentuje Karel Malý, podle kterého byly pozitivistické, nebyly obdivné či vlezlé – ale existovaly, což mohl být potenciálně problém.

Zda byly zmíněné důvody pro odchod Veselé skutečné či nikoli již nerozhodneme. Někteří pamětníci, kteří s touto otázkou přišli zprostředkovaně do kontaktu, zmiňují, že mohla být pro Solnaře potenciálně nebezpečná – právě ona mohla vědět, co dělal za války a co publikoval. Zřejmě přijatelnější verzí je, že Veselá odešla v důsledku neshod se Solnařem, které mezi nimi byly i dříve (zmiňuje to jako možnost nejen Karel Malý, podle kterého byly odchody z fakulty po válce obecně spíše výsledkem osobních antipatií a vyřizování si osobních sporů než reakcí na nacistický režim a spolupráci s ním, ale i Jaroslav Fenyk, podle kterého neměli dobré vztahy ani za první republiky). O Solnařovi bylo navíc

23 Dopis děkana z 3. 11. 1945, osobní spis Jarmily Veselé.

24 Dopis Ministerstva školství a osvěty z 21. 3. 1946, osobní spis Jarmily Veselé.

25 Dopis z 26. 2. 1947, osobní spis Jarmily Veselé.

26 Dopis děkana rektorovi z 9. 5. 1947, osobní spis Jarmily Veselé.

obecně známo, že nepreferoval ženy ve vědě (s tímto názorem na právnické fakultě nebyl sám), Veselá však neměla odejít z fakulty z tohoto důvodu podle Karla Malého. Jedno je však jisté – Veselá a její rodina tuto skutečnost vnímala jako velkou křivdu, na což vzpomíná Karel Malý, který se setkal s její neteří, rektorkou JAMU. Československá kriminologie navíc přišla o velmi schopnou a talentovanou kriminoložku. Jarmila Veselá zemřela v roce 1972 (Fenyk, 2009).

Obnovení kriminologického ústavu po druhé světové válce nebylo samozřejmé – na profesorské schůzi z 15. 10. 1945 se Solnař dotazoval ostatních, zda může počítat se znovuoobením kriminologického ústavu, což doporučoval z důvodu prestiže. Jeho návrh, aby se pokračovalo v pracích kriminologického ústavu, byl na této schůzi jednoznačně schválen.²⁷ V roce 1946 na asistentské místo nastupuje Adolf Dolenský a v roce 1947 pak Solnař žádá o kancelářskou sílu, popřípadě pomocnou vědeckou sílu, přičemž dostává to druhé: Vladimíra Čecha.²⁸ Paralelně s kriminologií se rozvíjí i kriminalistika – Ministerstvo vnitra na návrh kriminální ústředny žádalo, aby byl zřízen lektorát kriminalistiky, která měla být chápána úzce (neměla obnášet i kriminologii, se kterou bývala v té době někdy zaměňována či slučována); se vším byl vysloven souhlas.²⁹

Co se týče výuky, tak po válce není na fakultě běžně přednášena kriminologie, jen v zimním semestru v roce 1949 se objevuje předmět „Praktická cvičení z trestního práva a kriminologie“ vedený Vladimírem Solnařem.³⁰ Ročenky z následujících let se v Archivu Univerzity Karlovy nedochovaly a tak jen víme, že se po druhé polovině 50. let začíná přednášet kriminalistika, avšak nikoli kriminologie.³¹ Podle Oty Novotného nebyl kriminologický prvek přítomen ani ve výuce a obecně ani v trestně-právních učebnicích.³²

Kriminologický ústav při německé univerzitě v Praze

Pojďme o třicet let zpět a podívejme se na vývoj kriminologie na německé právnické fakultě v Praze. V roce 1921 Ministerstvo spravedlnosti vyzvalo německou univerzitu, která byla oproti české spíše menší (Havránek & Poustka, 1998), aby zřídilo kriminologický ústav, případně kriminalistické muzeum. Odkazovalo se přitom na kriminalistické muzeum zřízené v roce 1895 ve Štýrském Hradci u tamního zemského trestního soudu, jehož účelem bylo seznámit vyšetřující soudce s trestní realitou a s technikou vyšetřování. V roce 1913 byly tyto pravomoci převzaty Kriminologickým univerzitním ústavem ve Štýrském Hradci pod vedením profesora Grosse. Vzhledem k osamostatnění republiky nicméně ministerstvo tento ústav již nemohlo využívat, a vyzvalo proto univerzitu, na které Hans Gross v minulosti také působil, k založení takového ústavu (Císařová, 2009). Proto ministerstvo píše německé univerzitě:

„Již za nynějšího stavu jest pozorovati, že právnický dorost v praxi spokojuje se formální právní klasifikací trestního činu a není s to oceniti zločince a čin psychologicky a sociologicky. Těž technika vyšetřování není dostatečně vytříbena ani u orgánů soudních, ani u orgánů bezpečnostních. Tyto nedostatky působily by však přímo zhoubně při reformě trestního práva, založené právě hlavně na poznatcích pomocných věd kriminálních, hrozilo by nebezpečí nepochopení reformy.“³³

27 Zápis z profesorské schůze konané 15. 10. 1945.

28 Zápisy z profesorských schůzí konaných 24. 6. 1947, 9. 10. 1947 a 6. 11. 1947.

29 Zápisy z profesorských schůzí konaných 6. 11. 1946 a 31. 6. 1947.

30 Seznamy přednášek konaných na Univerzitě Karlově v zimním semestru 1949.

31 Seznamy přednášek konaných na Právnické fakultě Univerzity Karlově v letech 1956/1957.

32 O kriminologickém ústavu jsou dochovány i další materiály na katedře trestního práva pražské právnické fakulty. Ty však přes původní přísliby nebyly z blíže nespecifikovaných důvodů poskytnuty prof. Jiřím Jelínkem, jejím vedoucím.

33 Dopis z 22. září 1921, Kriminologisches Institut.

Pokud by neměl být zřízený ústav, protože by to bylo příliš náročné z finančního, personálního i věcného hlediska, tak ministerstvo navrhuje zřízení muzea přiřazeného k policejnímu ředitelství v Praze po berlínském způsobu.

Děkan po projednání na kolegiu profesorů ministerstvu odpověděl, že kriminologický ústav ve Štýrském Hradci mohl být založen právě kvůli přestěhování Hanse Grosse z pražské univerzity; z jeho dopisu je přitom zřejmý určitý nesouhlas se způsobem vědecké práce Hanse Grosse. Zejména pak poukazuje na to, že až se najde osobnost, kterou bude kriminologie zajímat, tak si jej bude muset založit podle svého vzoru – a nikoli podle Grossova vzoru. Podle názoru sboru profesorů však v roce 1921 na pražské univerzitě a ani na jiné univerzitě v Česku žádný takový potenciální zakladatel není. Kdyby se někdo takový objevil, přislíbili, že tuto otázku znovu otevřou. Proti zřízení kriminalistického muzea však nic nemají.³⁴

O tři roky později v roce 1924 děkan německé právnické fakulty ministerstvu píše, že od roku 1921 se situace změnila. Na katedru trestního práva nastoupil August Köhler a ze strany fakulty proto panuje zájem zřídit kriminologický ústav, přičemž hraje roli i to, že se zřízení takového ústavu plánuje na české pražské právnické fakultě. Zástupcem Köhlera měl být Ernst Hoyer a ústav měl být spíše kriminalistický než kriminologický.³⁵ Ministerstvo školství spolu s Ministerstvem vnitra o dva roky později skutečně na základě žádosti založilo Kriminologický ústav při právnické fakultě německé university v Praze, která žádala na jeho zařízení dotaci 8000,- Kč. Děkanát je proto ministerstvem žádán, aby sdělil, kdo bude pověřen vedením ústavu, jaký bude rozvrh a počet vyučovacích hodin.³⁶ O založení ústavu v únoru 1927 pak německá univerzita referuje ministerstvu. Bylo plánováno, že Erich Hoyer měl být technickým vedoucím ústavu.³⁷ V letech 1927-1928 kriminologický ústav však již vedl Hellmuth von Weber (Jablonický, 2017, p. 159). Z hlediska výuky měl ústav garantovat zejména předměty o kriminalistice, která byla z hlediska počtu vyučovacích hodin dominantní, penologii (a zvláště o vězeňství), forenzní psychologii výpovědi a kriminální sociologii. Od letního semestru 1929/1930 pak na německé právnické fakultě začal učit Edgar Maria Foltin, kterému od konce roku 1932 pomáhal Erich Schmied.³⁸ Foltin učil nejen trestní právo, ale také forenzní psychologii, kriminologický seminář, vězeňská studia a kriminalistický seminář, přičemž ne všechny tyto předměty byly vyučovány každý rok.

Edgar M. Foltin vystudoval innsbruckou fakultu, na které se stal v roce 1925 také docentem (Míšková, 2002); studoval mimo jiné v Oxfordu, Mnichově, Harvardu a na Columbia University (Císařová, 2009), přičemž průběhu svého pobytu ve Spojených státech napsal publikaci o amerických věznicích. Foltin na německé fakultě patřil mezi liberály, kteří na fakultě působili i přes sílící nacistické tendence v 30. letech (Havránek & Pousta, 1998); mimo jiné hlasoval pro přijetí Hanse Kelsena na německou právnickou fakultu poté, co mu bylo znemožněno působit na německých univerzitách. V roce 1938 obdržel stipendium, aby působil v Anglii a odkud se již nevrátil (v Praze byl označen jako politicky nespolehlivý (Císařová, 2009); naopak odjel do Spojených států, kde působil na několika univerzitách. Jeho kriminologická inklinace se projevila i v tom, že později o Foltinovi psali jen jako o profesorovi psychologie (Rechcigl jr., 2016, Chapter XVI./I.).

Koncem roku 1927 se sbor profesorů usnesl, že kriminologický ústav by neměl být jen institucí zajišťující výuku, ale měl by mít i výzkumný účel. Měl by se přitom zaměřit primárně na studium těch jevů, které umožní právníkům přistupovat ke svým oborům kriticky.³⁹ Založení kriminologického

34 Dopis děkana ministerstvu z 26. 10. 1921, Kriminologisches Institut.

35 Dopis děkana pro Ministerstvo školství a národní osvěty, 5 ledna 1924, Kriminologisches Institut.

36 Dopis z 6. dubna 1926 od Ministerstva školství pro Politische Landesverwaltung, Kriminologisches Institut.

37 Dokument z 2. února 1927, referát o založení kriminologického institutu, Kriminologisches Institut.

38 Dopis Foltina děkanátu z 30. listopadu 1932, Kriminologisches Institut.

39 Dopis děkana z 28. listopadu 1927, Kriminologisches Institut.

ústavu jako pracoviště zabývajícího se výzkumem a výukou finálně dokonal právě Edgar M. Foltin, když na počátku roku 1932 sbor profesorů přijal statut kriminologického ústavu, který byl zaslán ministerstvu k odsouhlasení a který je v plném znění reprodukován v příloze k tomuto článku. Rekapitulujeme-li tedy osoby, které se podílely na vzniku kriminologického ústavu, tak o jeho založení se nejprve snažil vedoucí katedry trestního práva August Köhler, který odešel do Erlangenu. V přípravných pracích pokračoval jeho nástupce Hellmuth von Weber, než odešel do Jeny (Císařová, 2009). Ústav začal plně působit až za Edgara M. Foltina.

Kriminologický ústav se v mnohém věnoval i kriminalistice. Je to vidět na seznamu exkurzí, které se konaly v akademickém roce 1935/1936: věznice na Pankráci, mučírna v městském muzeu v Praze, kriminální oddělení policejního prezidia, četnická stanice v Pyšelech, les u Roztok za účelem kriminalistického ohledání místa činu nafingované vraždy či Krajský soud v Liberci.⁴⁰

Výuka kriminologických předmětů končí koncem roku 1938 s odchodem Edgara M. Foltina. V roce 1939 ještě Erich Schmied vyučuje kriminologický seminář, ale v průběhu války je vyučováno už jen trestní právo mladistvých, případně forenzní medicína a válečné trestní právo.⁴¹ V roce 1940 pak část z českého kriminologického ústavu převzal ten německý: jeho sbírky, instrumenty, laboratorní aparáty, knihy a spisy (a to včetně polic a regálů) měly být přemístěny, aby se budova české právnické fakulty uvolnila pro velitelství SS. Jarmila Veselá byla pověřena provedením převodů těchto materiálů.⁴²

Co se s německým kriminologickým ústavem stalo, přesně nevíme. Nejspíše po odchodu Foltina nezanikl, byť výuka kriminologických předmětů neprobíhala. V roce 1941 se totiž uvádí, že daný ústav vede prof. Schinnerer, který disponuje kriminalistickými materiály, o jejichž převzetí by měla zájem bezpečnostní policie. Je nejasné, jak k převzetí došlo; podobně nevíme, jak a kdy byl německý kriminologický ústav definitivně zrušen.⁴³

Kriminologie v 60. letech

Debata o oboru kriminologie v 60. letech

V 50. letech nebylo v Československu kriminologii přáno, ostatně stejně jako v celém sovětském bloku. Příčiny a podmínky kriminality – podobně jako v Sovětském svazu po roce 1933 – nebyly zkoumány a pozitivismus byl odmítán (Vybíral & Kudlík, 1963). Naopak panovalo přesvědčení, že v beztrždní společnosti nebude kriminality, která je podmíněná právě bojem mezi jednotlivými třídami a zákonitě tedy po odstranění přežitků minulosti kriminalita vymizí (Schubert, 1963). Není proto divu, že kriminologie (ani pomocné vědy trestní) není v článku Solnaře v *Právniku* z roku 1955 O stavu vědy trestního práva zmiňována.

K přelomu dochází i v souvislosti se změnami v Sovětském svazu v 50. a 60. letech. V návaznosti na usnesení ÚV KSČ z prosince 1960, které se věnovalo významu zkoumání příčin a podmínek kriminality najednou akademici nevnímali jako nutné odůvodňovat, proč je třeba zkoumat kriminalitu – naopak takové úvahy označovali za „nošení dříví do lesa“ (Vybíral & Kudlík, 1963). Diskuze se tak radikálně změnila; stačilo několik let a již nebyly vedeny debaty o tom, proč je nutné zkoumat kriminalitu, ale „jen“ jak je vhodné tak činit, kterými metodami a v rámci kterých oborů; resp. který obor by měl být tím dominantním. Kriminologie v 60. letech však ani v nejmenším nenavazuje na

40 Zpráva od představenstva institutu pro děkanát právnické fakulty z 1. července 1936, Kriminologisches Institut.

41 Viz seznamy přednášek konaných na německé univerzitě v letech 1920-1945, Kriminologisches Institut.

42 Dopis z 23. března 1940, Kriminologisches Institut.

43 Záležitosti institutu německé KU – diskuze s děkanem právnické fakulty prof. F. Laufkem z 12. 8. 1941, Kriminologisches Institut.

historii kriminologického výzkumu z období první republiky, a to ani personálně ani ideově – naopak je vytvářena na zelené louce.

Prvotní diskuze se vedly o jejím názvu a o tom do jakého oboru by měla primárně zapadat, přičemž ještě v počátcích 60. let se zaměňují názvy kriminalistika a kriminologie (Jüttner, 1968, p. 9). Někteří akademici preferovali označení „socialistická kriminalistika“ (Veverka, 1962), jiní mluvili o „tzv. kriminologii“, popř. o „jakési kriminologii“ (Vybíral & Kudlík, 1963). Pro jiné je irelevantní, zda se zkoumání zločinnosti označí za kriminologii či za vědu trestního práva, ale podstatné je, že tato věda odpovídá na příčiny protispolečenských jevů a vychází z empirických zjištění (Dojčák, 1966; Schubert, 1963).

Zatímco spory o název byly chvílemi až lehce kuriózní, debaty o tom, v rámci jakého vědního oboru by ke zkoumání kriminality mělo docházet, byly podstatnější.⁴⁴ Počáteční diskuze se pod vlivem sovětského přístupu (zejména prof. Gercenzonova) orientovala na trestní právo (Kudlík, 1962). Tento přístup byl však z jiných stran kritizovaný. Lachout (1961), podle Oty Novotného civilista, který působil na Úřadu vlády, studoval v Moskvě a kriminologii se příliš nevěnoval, poukazoval na to, že věda trestního práva se sice hlásí k části kriminologie, ale není ani ochotná ani schopná zabývat se komplexně bojem s kriminalitou. Lachout zastával názor, že je třeba vytvořit nový obor, jelikož zde neexistoval vědní obor „jenž by se souhrnně zabýval metodami boje s trestnou činností především z hlediska jejich společenské stránky“ (str. 139).

Lachout byl podpořen i Veverkou (1962), který zastával opačný názor než mnozí trestní právníci: Podle jeho názoru je „trestní právo jen pomocnou, závislou disciplínou v boji s trestnou činností“ (str. 222) a „není v silách trestního práva, aby alespoň v hlavních rysech obsáhla veškerou tuto problematiku, aby ji utřídila a postavila na jednotný základ“ (str. 226). Určitou opodstatněnost tohoto názoru následně přiznávali i někteří trestní právníci: „Je třeba uznat, že zabývat se otázkami kriminality v tak širokém rozsahu, stručně řečeno od prevence až po vězeňství, je poněkud velké sousto pro vědu trestního práva“ (Vybíral & Kudlík, 1963, p. 10). Ohrážovali se však proti tomu, aby se věda trestního práva plně odlučovala od její faktické základny, tedy trestné činnosti. Naopak, pokud by se z vědy trestního práva stala čistě normativní věda, tak by podle nich „byla prakticky k ničemu“ (str. 9) a stala by se pouhou spekulativní vědou.

Vybíral s Kudlíkem tedy v roce 1963 upřednostňují spolupráci mezi vědou trestního práva a kriminologií, ale zároveň si nejsou jisti, nakolik je možné takovou spolupráci navázat v tehdejší době, jelikož vytváření kriminologie jako nového oboru by bylo velmi náročné. Jako problematické je spatřováno i to, že v podstatě neexistují kriminologové, ale jen výzkumníci pocházející z jednotlivých specializací (Schubert, 1966). V tomto jsou Vybíral s Kudlíkem podpořeni Schubertem (1963), který je pragmatik a je přesvědčen, že je podstatné dát se do výzkumu a začít společnosti odpovídat na otázky o stavu a příčinách protispolečenských jevů. Organizační stránka takového výzkumu podle něj není závislá na vytvoření nové vědní disciplíny – je možné začít v rámci vědy trestního práva.

Po několika letech je tato situace vyřešena – kriminologie je obecně přijímána jako interdisciplinární, systematická a především samostatná věda, byť není úplně jasné, jaké jsou její úkoly (Kudlík & Nezkusil, 1967a; Schubert, 1966). Spor o prvenství kriminologie či trestního práva je (minimálně na formální rovině v oblasti publikací) odsunut na vedlejší rovinu: Z určitého pohledu kriminologie připravuje podklady pro trestní právo při hledání vhodných cest pro trestní politiku a má proto primární a dominantní roli; z jiného naopak trestní právo ohraničuje pojmy a debatě proto dominuje trestní právo. Praktici v oboru trestního práva tedy nutně musí znát kriminologii a její závěry – a kri-

⁴⁴ Zajímavé je, jak poukazuje Schubert (1966), že kriminologie neměla problém s vymezením se vůči psychologii, pedagogice či jiné vědě, ale jen vůči trestnímu právu. Zda to byl problém kriminologů (kteří byli převážně trestní právníci a mohli cítit potřebu se vymezit) nebo problém trestních právníků a jejich přehlížení či postoje nadřazenosti vůči kriminologii, dnes již nevíme.

minologové se neobejdou bez znalosti trestního práva. Kriminologie a trestní právo tedy tvoří jednu, navzájem provázanou soustavu (Kudlík & Nezkusil, 1967b). Zda se v budoucnu stane jedna disciplína významnější než druhá podle Schuberta (1966) záleží na tom, která z nich nabídne odpovědi na otázky, které společnost řeší.

Osamostatnění se kriminologie jako vědního oboru vedlo i k diskuzi o vědeckých metodách, které má kriminologie používat. Docházelo při nich ke zjevné kritice tehdejšího stavu trestního práva: „Exaktním metodám, procedurám a technikám kriminologie jsou cizí apriorní spekulace, laické zobecňování (na podkladě zdravého „selského“ rozumu) a tedy i tzv. nepochybné, tradiční zkušenosti praxe, subjektivně podbarvené a blíže vědeckoempiricky neproověřené“ (Kudlík & Nezkusil, 1967a).⁴⁵ Ačkoli tedy bylo obecně uznáváno, že vědecký výzkum kriminality je nerozlučně spjatý s vědou trestního práva, bylo poukazováno na to, že zkoumání kriminality ze své podstaty vyžaduje empirický výzkum, a tedy použití sociologických metod, čehož však není právní věda způsobilá, jelikož její přístup je primárně normativní. Komplikuje to i skutečnost, že svérázná právněnormativní metodologie se rozvíjela výrazně na úkor právně-empirického zkoumání (Dojčák, 1966). Je proto vyžadováno zřídit samostatnou pedagogickou specializaci, či alespoň týmy odborníků, kteří se orientují nejen každý ve svém oboru, ale znají alespoň základy i z jiných disciplín (Dojčák, 1966; Kvasnička, 1966). Veverka (1966) k tomu pregnantně dodává, že „neujmou-li se vyzrálého řešení právníci, kteří k němu mají společenskou dělbou práce nejbližší, nahradí je sociologové, psychiatři či psychologové“.

Byť se tedy kriminologie etablovala jako samostatná věda – minimálně na papíře – od některých trestních právníků sklízela určitý posměch. Ten vycházel z podstaty rozdílu mezi empirickou a normativní vědou. Kriminologie jen těžko ve svých počátcích dokázala odpovědět na otázku, proč vzniká zločin (Schubert, 1966), což částečně platí i dnes. I Vladimír Solnař, jeden z významných trestních právníků, si podle vzpomínek pamětníků z kriminologie dělal legraci, že kriminologie přináší pouze takové poznatky jako, že k více rvačkám v neděli dojde v hospodě než v kostele. Trestní právníci si i dnes stěžují připouští, že bez jasného navázání trestního práva na faktickou základnu kriminality (a její empirické zkoumání) zůstává trestní právo jen čistě spekulativní normativní vědou, případně založenou na laickém zobecňování, které vede k subjektivnímu podbarvení závěrů.

Organizační změny a personální obsazení v 60. letech

Koncem 50. let byla kriminologie zdecimována nejen po teoretické stránce, ale i po té organizační. Nepodařilo se mi dohledat, že by byl Kriminologický ústav Univerzity Karlovy oficiálně zrušen – v listopadu 1948 mu byla ještě přidělena mimořádná dotace od Ministerstva školství, věd a umění ve výši 15.000 Kč⁴⁶ a v seznamu přednášek na roky 1948-1949 byl jako přednosta Kriminologického ústavu stále vedený Vladimír Solnař. Začátkem 50. let však ústav tehdejší studenti (Karel Malý a Oto Novotný) nezaznamenali. Nejspíše byl tedy rozpuštěn brzy po nástupu totality. V 50. letech tak kriminologie jako obor v podstatě přestala existovat (Scheinost, 2010).

Na pražské právnické fakultě počátkem 60. let působilo několik výzkumníků, kteří se zabývali kriminologií alespoň okrajově, popřípadě se zapojovali do diskuze o jejím postavení. Společně měli to, že dokončili studia relativně čerstvě po druhé světové válce. Na počátku 60. let na katedře trestního práva z prvorepublikových akademiků působil v zásadě pouze Vladimír Solnař. Na katedře dále působili tři významné postavy, které určovaly vývoj kriminologie na fakultě i celorepublikově – Boris Vybíral, Ota Novotný a Jiří Nezkusil.

45 Zde se přitom jednalo o palbu do vlastních řad – pisatelé byli trestní právníci.

46 Zápis z profesorské schůze konané 25. 11. 1948.

Ve svém důsledku se však jednalo jen o dvě osoby: Otu Novotného a Jiřího Nezkusila. Boris Vybíral totiž velmi brzy zemřel: 12. 12. 1962 skonal na infarkt.⁴⁷ Fakultu vystudoval v letech 1945-1949 a v 50. letech opakovaně působil jako předseda výboru stranické organizace na PF UK. Krátký čas působil i jako soudce Městského soudu v Praze. Po akademickém žebříčku postupoval velmi rychle – v roce 1955 se stal nejmladším kandidátem věd (v 28 letech), o rok později docentem a o rok později se stal proděkanem pro vědeckou činnost. Podle Malého byl jedním z protagonistů komunistického režimu na fakultě, čímž do určité míry limitoval Solnařovy pravomoci.

Solnař v posudku na Vybírala z roku 1957⁴⁸ uvádí, že jako tajemník neměl větší smysl pro administrativní pořádek na katedře, ale byl úspěšný v práci politické; nejspíše ho příliš v oblibě neměl. To potvrzuje i Dagmar Císařová, podle které Vybíral nebyl ani kriminolog ani trestní právník, ale primárně politický činitel. Ta vzpomíná i na jeden okamžik, kdy Vybíral kritizoval Solnaře za to, že má sice hodně nápadů, ale podává je nesrozumitelně; Solnař opáčil, že Vybíral má zase jednu krásnou myšlenku, ale rozvede ji na dvanácti stránkách. Podle Karla Malého si Boris Vybíral na fakultě vytvořil neformální okruh spolupracovníků, kteří se navzájem podporovali, drželi se, jmenovali se do funkcí a v mnohém udávali směr fakulty. Po jeho smrti se pro tuto skupinu měl vžít pojem „sirotci“, mezi které měl patřit mimo jiné např. pozdější děkan Oldřich Průša.

Právě Boris Vybíral přivedl na fakultu Otu Novotného. Ten po skončení vojny nebyl zaměstnaný a přijel do Prahy hledat práci. Na Ministerstvu spravedlnosti mu dle jeho vzpomínek nabídli práci v justici, ale zejména na Moravě a na Ostravsku, kam se mu příliš nechtělo. Náhodou se setkal právě s Borisem Vybíralem, který mu nabídl, že by mohl bydlet u něj nedaleko od fakulty, jelikož měl k dispozici pokoj navíc. Zároveň ho přesvědčil, aby opustil občanské právo, které ho zajímalo, a šel na katedru trestního práva. Oto Novotný vzpomíná, že Vybíral měl jako představitel nové generace velký vliv; dával dokonce najevo, že má největší vliv v trestněprávní oblasti. Vybíral tak přenechal Novotnému výzkum v oblasti trestů a dával mu v mnohém přednost před Nezkusilem, což následně vedlo i k některým nedorozuměním.

Posledním aktérem, který ovlivnil budoucí podobu kriminologie, byl Jiří Nezkusil. Nezkusil a Novotný byli spolužáci, kteří sdíleli podobné zážitky z války, nastoupili na katedru trestního práva v podobnou dobu a oba měli zájem o kriminologii. Podle vzpomínek Oty Novotného byli v 50. letech velcí přátelé a navštěvovali se; zejména když měl Jiří Nezkusil určité psychické problémy, tak na něj působilo pozitivně, když spolu mohli spolupracovat na odborných otázkách. Tento vztah se zhoršil v 60. letech, když se Nezkusil od Novotného začal distancovat, k čemuž podle Novotného došlo nejspíše proto, že si uvědomil, že by si mohli konkurovat. V 80. letech se pak už nestýkali ani na neformální úrovni. Právě konkurence těchto dvou osob vedla k formování kriminologie jak na právnické fakultě, tak v Československu v dalších dvaceti letech.

V roce 1960 vzniká Vědecko-výzkumný ústav kriminalistický (později Výzkumný ústav kriminologický) při Generální prokuratuře ČSSR,⁴⁹ který byl založen bez návaznosti na prvorepublikové či poválečné instituce. Jeho prvním ředitelem se sice stal profesor trestního práva Jaroslav Schubert, který zároveň působil na bratislavské právnické fakultě, ale podle vzpomínek Oty Novotného ústav tehdy de facto řídil Josef Urválek, nechvalně slavný prokurátor a předseda Nejvyššího soudu v letech 1953-1963 (Vorel, Šimánková, & Babka, 2004, p. 69).

Vznik tohoto ústavu vedl nejen k diskuzi o místu kriminologie v systému věd a k vyjasnění pojmu kriminologie, ale i ke vzniku určitého konkurenčního prostředí. Podle Oty Novotného fakulta

47 Osobní spis Borise Vybírala.

48 Tamtéž.

49 Primární pozornost v této práci je věnována Právnické fakultě UK a jen sekundárně jiným pracovištím. Pro badatele zájímající se více o Výzkumný ústav kriminologický lze odkázat na fondy Generální prokuratury v Národním archívu, případně fond jeho nástupce (Institutu pro kriminologii a sociální prevenci), který se nachází také v Národním archívu; za odkazy na ně děkuji Michalovi Továrkovi.

chtěla držet krok s vývojem oboru. Najednou totiž nebyly právnické fakulty těmi jedinými (či primárně) institucemi, které se zabývaly kriminalitou. Na pražské právnické fakultě se tak diskutuje o zřízení specializovaného pracoviště a jednotliví pracovníci se začínají detailněji věnovat kriminologickým tématům. Podle Oty Novotného se proti osamostatnění kriminologie nikdo moc nestavěl, protože všem bylo jasné, že kriminologie není něco podružného, nějaký přívěsek trestního práva; naopak bylo na místě ji rozvíjet.

Pozornost kriminologickým tématům na fakultě byla skutečně věnována: Postgraduální přednášky v roce 1964 se věnovaly vězeňství, Oto Novotný za pomoci studentů realizoval sociálně kriminologické průzkumy o zločinnosti mládeže a o škodlivých vlivech působících na mládež v obvodu Prahy 1, Adolf Dolenský psal o zanedbání výživy, Jiří Nezkusil o spekulaci, Vladimír Solnař o rozkrádání, Alfréd Kudlík pak o alkoholismu a jeho prevenci.

To však nestačilo. V počátku 60. let bylo reflektováno, že kriminologie není dostatečně personálně obsazená: Podle zástupců stranické skupiny katedry trestního práva chybělo zejména zastoupení kriminalistiky a kriminologie, přičemž se nedostávalo zejména mladého dorostu a vyučujících zabývajících se psychologií, statistikou a vězeňstvím.⁵⁰ Stranická skupina katedry trestního práva proto doporučila v květnu 1964 projednat návrh na zřízení kriminologické skupiny, přičemž ta měla být složena z Vladimíra Solnaře, Jiřího Nezkusila a Alfréda Kudlíka.⁵¹

Podle Vladimíra Solnaře a členů katedry zatím nedošlo k osamostatnění kriminologie jako vědního oboru do takové míry, že by bylo možné uvažovat o založení ústavu či oddělení. V roce 1965 bylo tedy navrženo zřízení Kabinetu kriminologie.⁵² To vypovídá i o postavení kriminologie ve srovnání s kriminalistikou. Již v roce 1961 byl totiž kolegiem děkana schválen návrh na založení ústavu kriminalistiky⁵³ (v té době ústavy, oddělení a kabinety vznikaly při mnoha katedrách), pro kriminologii byl však zřízen „jen“ kabinet. V této souvislosti je na místě pokusit se osvětlit Solnařův postoj ke kriminologii v 60. letech, který nebyl jednoznačný. Na jednu stranu je zřejmá jeho předchozí, zejména prvorepubliková, kriminologická praxe ve výzkumu a výuce. Na druhou stranu v 60. letech nijak aktivně vznik kriminologie nepodporoval a kriminologické poznatky považoval až za triviální. Dagmar Císařová se v tomto ohledu vyjádřila, že kriminologii v té době opovrhoval a podle Rudolfa Vokouna prý Solnař nebyl kriminologii příliš nakloněný.⁵⁴ Co jej k tomu vedlo, nevíme.

Po projednání na katedře trestního práva byl v létě 1965 návrh na vybudování kabinetu kriminologie zaslán rektorátu. Jedním z důvodů bylo, že „bez vědecké práce v oboru kriminologie není také možné úspěšné rozvíjení právně-dogmatické stránky vědy trestního práva“.⁵⁵ Mezi oficiální důvody byla uváděna i potřeba postavit se snaze výzkumného ústavu o centralizaci kriminologie; tak na to vzpomíná i Dagmar Císařová. Výzkumný ústav se měl zaměřovat přednostně na aplikovaný výzkum, a bylo proto v zájmu oboru, aby byla kriminologie vyvíjena i jinde (Nezkusil & Kudlík, 1965). Předpokládalo se, že k rozvoji kriminologie má docházet za účasti vědeckých pracovníků více vědeckých pracovišť.⁵⁶ Cílem bylo mimo jiné skloubit výuku trestního práva a kriminologie tak, aby šlo o „jediný, vzájemně na sebe navazující a doplňující se celek, který by posluchači poskytl dokonalejší obraz problematiky“ (Nezkusil & Kudlík, 1965, p. 386)

50 Materiál z března 1964 vypracovaný stranickou skupinou katedry trestního práva v návaznosti na dopis výboru ZO KSČ při PF UK; Doporučení ze schůze stranické skupiny z 14. 5. 1963, dochované na PF UK v držení autora.

51 Zápis ze schůze stranické skupiny katedry trestního práva z 28. 5. 1964, dochované na PF UK v držení autora.

52 Zpráva o vědecké práci katedry trestního práva za období 1961-1964 z 6. dubna 1965, zápis z kolegia děkana z 12. 4. 1965. Kabinet kriminologie byl zřízený přípisem rektora ze dne 15. července 1965 č. 4846/65.

53 Zápis z kolegia děkana z 11. 1. 1961.

54 Nicméně Vladimír Solnař byl jízlivý i jinak – jak vzpomíná Karel Malý, rád si dělal z lidí legraci a kdo tomu podlehl, tak byl konec; nejlepší bylo prý na jeho poznámky odpovědět vtipem.

55 Dopis rektorovi z 5. července 1965 v návaznosti na schválení návrhu kolegiem děkana 14. 6. 1965.

56 Zápis z kolegia děkana z 14. 6. 1965.

Kabinet kriminologie vznikl ve spolupráci s Ústavem státu a práva Československé akademie věd. Tuto spolupráci navrhl v diskuzi o zřízení kabinetu kriminologie Jan Tolar z Ústavu státu a práva, s čímž byl vysloven souhlas. Kromě něj se ze strany ÚSP na činnosti kabinetu kriminologie podílel i Gustav Přenosil. Na přelomu roku 1966 a 1967 byl pak konkretizován statut kabinetu kriminologie ve spolupráci s Ústavem státu a práva, který se bohužel nedochoval.⁵⁷ Podle Oty Novotného měl Jiří Nezkusil dojem, že když se na kabinetu kriminologie bude podílet i Ústav státu a práva, tak tím silnější postavení tato instituce bude mít. Spolupráce s Ústavem státu a práva vznikla nejspíše na osobní úrovni. Podle Karla Malého totiž spolupráce univerzity a akademie věd nebyla ideální; oficiální tezí mělo být, že pro výzkum existuje akademie věd, což devalvovalo roli univerzity.⁵⁸ Spolupráce tedy probíhala jen tehdy, pokud byly instituce personálně propojeny.

Ne všichni pracovníci katedry trestního práva byli členy Kabinetu kriminologie. Oproti původnímu plánu zapojit Nezkusila, Novotného, Kudlíka, Dolenského a další externí spolupracovníky, je dlouhodobě uváděn jako jediný pracovník kabinetu kriminologie Jiří Nezkusil, který se k 1. 1. 1966 stal jeho vedoucím⁵⁹ (a tedy vlastně svým vlastním). Zda se Oto Novotný na činnosti kabinetu nepodílel z osobních důvodů nevíme; zapojení Alfréda Kudlíka, které by se z hlediska jeho činnosti jevílo jako logické, nebylo doporučeno Vladimírem Solnařem. Byl kritizován jeho projev, plánování práce a opakovaně také metodické a další nedostatky.⁶⁰ I pamětníci vzpomínají, že Solnař se o jeho vědeckých úspěších nevyjadřoval příliš pochvalně. Ostatní pracovníci katedry trestního práva do kabinetu nepřešli. Proč se tak nestalo např. u Adolfa Dolenského, není jasné. Jako jediný vyjma Vladimíra Solnaře totiž působil po druhé světové válce na prvorepublikovém Kriminologickém ústavu jako placený – a po nástupu na soud jako neplacený – asistent.⁶¹ Oto Novotný, který měl ke kriminologii nejbližší, na kabinetu kriminologie působit nezačal. Místo toho se počátkem roku 1967 stal ředitelem Výzkumného ústavu kriminologického.⁶²

Katedrou byl reflektován i nedostatek vědeckých pracovníků v oboru kriminologie, který by mohl výrazně ztížit jeho práci. Byť při zřízení kabinetu kriminologie byla oficiálně projevovaná snaha získat pracovníky z více vědeckých pracovišť, tedy nejen právníky, Solnař se nedomníval, že to je reálné.⁶³ Jednou z cest, jak získat dostatečný počet pracovníků, bylo vychovat si vlastní vědce, kterým by bylo umožněno studium kriminologie na zahraničních univerzitách. Z Prahy tak studenti i absolventi jezdili (či o to usilovali) často na Cambridge.⁶⁴ Podle Karla Malého ale i tyto případy byly relativně málo časté. Uvažovalo se proto nad vysláním Adolfa Dolenského, což odpovídalo jeho kriminologickému zaměření, a Jana Matiaška, který však byl zaměřením čistý kriminalista. Je proto zvláštní, že bylo velmi vážně zvažováno, že měl vystudovat kriminologii na kriminologickém institutu v Cambridge.⁶⁵

57 Zápis z kolegia děkana z 13. 1. 1967.

58 Byť oficiálně někdy spolupráce probíhala a byla oficiálně deklarovaná, viz zápis z kolegia děkana ze 17. 6. 1963.

59 Proběhlo to však zpětně – byl totiž o tom informován dopisem děkana z 27. ledna 1966, viz osobní spis Jiřího Nezkusila.

60 Zpráva o vědecké práci katedry trestního práva za období 1961-1964 z 6. dubna 1965, zápis z kolegia děkana z 12. 4. 1965; viz posudky na Alfréda Kudlíka v osobním spisu Alfréda Kudlíka.

61 Korespondence z let 1946-1948, Osobní spis Adolfa Dolenského.

62 Zápis z kolegia děkana z 13. 3. 1967 a dopis děkana prof. Otakara Plundra Generální prokuratuře z 15. března 1967, osobní složka Oty Novotného, dle kterého mu to bylo umožněno, pokud bude „řádně plnit své povinnosti vyplývající z jeho činnosti učitele právnické fakulty University Karlovy“.

63 Zpráva o vědecké práci katedry trestního práva za období 1961-1964 z 6. dubna 1965, zápis z kolegia děkana z 12. 4. 1965; Dopis rektorovi z 5. července 1965 v návaznosti na schválení návrhu kolegiem děkana 14. 6. 1965.

64 Byť někdy v zápisech z kolegia děkana není jasné, zda se jedná o kriminologii nebo kriminalistiku. O vyjádření souhlasu se studiem či o nostrifikaci titulu se jednalo v souvislosti s dr. Matiaškem, dr. Červenkou či Fedorem Horským, viz zápisy z kolegia děkana 31. 10. 1966, 2. 5. 1967 a 13. 11. 1967.

65 Dopis Ministerstva školství a kultury z 21. července 1967, osobní spis Adolfa Dolenského; Pracovní posudek na JUDr. Jana Matiaška, Csc. z 16. listopadu 1970, osobní spis Jana Matiaška.

Po Schubertovi v roce 1967 na Výzkumný ústav kriminologický (dále i „VÚK“) přešel jako ředitel Oto Novotný, nicméně zůstal i na fakultě. Podle svých vzpomínek výrazně omezil vliv Josefa Urválka a VÚK začal řídit zejména za spolupráce s Osmančíkem, Švancarem, Karabcem a Kvasničkou. V této spolupráci v mnohém pokračovali a navazovali na ni v dalších třiceti letech. Novotný vzpomíná, že poté, co se stal ředitelem, tak navrhl Nezkusilovi, že pokud by se někdo z fakulty chtěl angažovat také na ústavu, tak by to podpořil. Tímto způsobem se podle jeho slov do VÚK dostal psychiatr Knobloch.

Výzkumný ústav kriminologický, respektive někteří jeho pracovníci se v období pražského jara angažovali i společensky, např. vypracovali návrhy, které bývaly mohly posunout kriminální politiku dále a publikovali je v odborných i masových médiích. Angažovali se i v diskuzích o vězeňství a v televizi vedli debaty s politickými vězni. Probíhala také spolupráce mezi výzkumným ústavem a pracovníky právnických fakult, např. s Vojtěchem Hatalou z bratislavské fakulty, který v té době zasedal i v parlamentu a podle Novotného pro výzkumný ústav zpracovával analýzu týkající se trestu smrti. 21. srpna 1968 vedl Oto Novotný seminář o trestním právu v Africe, přičemž podle vzpomínky dr. Neumanna, jak o ní vyprávěl Kazimírovi Večerky, pod okny jezdily tanky. Na své působení v době pražského jara někteří po srpnové invazi doplatili – Kvasnička, Osmančík i Hatala nemohli v akademické sféře dále působit.⁶⁶

Kriminologie za normalizace

Podle vzpomínek Kazimíra Večerky převzal vedení Výzkumného ústavu kriminologického po Oto Novotném v roce 1971 (Jablonický, 2017, p. 250) v počátcích normalizace Oldřich Suchý, který se v průběhu pražského jara nemohl z normalizačního pohledu zdiskreditovat, jelikož byl na stáži v Polsku. Suchý byl právník, prokurátor, který měl vztah k vědě, a dojížděl z Jičína (byť ne každý den, na výzkumném ústavu byla pracovní doba volnější). Normalizace se pak projevila nejen v personální, ale i ve výzkumné oblasti – např. z knihy o kriminalitě mládeže, kterou řídil Osmančík, bylo nutné vytrhat z tiráže stránky, na kterých byl on sám uveden.

Suchý byl však podle Večerky jen ředitel z nouze a bylo třeba dosadit vhodnějšího vedoucího. Ředitelem byl proto jmenován Jiří Nezkusil, kterého na výzkumný ústav následovalo několik jeho spolupracovníků z minulosti (např. Gustav Přenosil a Pavel Vojna). Podle vzpomínek Kazimíra Večerky znal Nezkusil systém dobře a uměl v něm chodit. Ředitelem Výzkumného ústavu kriminologického se Nezkusil stal nejdříve na částečný úvazek v roce 1973. Od června 1976 přešel na plný úvazek na ústav a na fakultě zůstal jen na poloviční úvazek. Takto to zůstalo až do konce roku 1988, kdy musel z VÚK odejít kvůli dosažení důchodového věku; na plný úvazek se proto vrátil na právnickou fakultu. Po 1989 podle Vanduchové naskočil na tu „správnou vlnu“ a to včetně přednášek z trestního práva hmotného a kriminologie. Podle Dagmar Císařové ho však Oto Novotný nechtěl nechat přednášet. Z fakulty odešel ke konci roku 1992.

Kriminologie nebyla (oproti kriminalistice) nikdy povinným předmětem, jak vzpomíná Rudolf Vokoun, byla jen jedním ze specializačních bloků v posledním ročníku, přičemž přednášky probíhaly jen jeden semestr a zápočet byl udělen za účast. Podle jeho vzpomínek předmět nebyl příliš záživný – poznatky ze zvláštní části by posluchači dovodili i selským rozumem, obecná část pak byla velmi silně zatížena ideologií. V průběhu normalizace kriminologické přednášky vedli především pra-

66 Osmančík pracoval podle vzpomínek Kazimíra Večerky jako podnikový právník ve stavebním družstvu. Hatala se vzdal poslaneckého mandátu na protest proti srpnové okupaci a do smrti pracoval jako výzkumný pracovník ve Výzkumném ústavu dětské psychologie a patopsychologie v Bratislavě, kde psal o kriminalitě mládeže – o právním vědomí, recidivě, skupinové kriminalitě a násilné sexuální kriminalitě. Jeho souborné dílo – které nemohlo být publikováno během normalizace – vyšlo v roce 2011 (Hatala, 2011).

covníci výzkumného ústavu, tedy zejména Jiří Nezkusil ve spolupráci s Gustavem Přenosilem, Pavlem Vojnou, Oldřichem Suchým a dalšími; neprávnickí (a zejména nestraníci) podle vzpomínek Kazimíra Večerky kriminologii na právnické fakultě běžně nepřednášeli. Výjimečně se pak stávalo, že fakulta sice sehnala peníze na kriminologické přednášky, ale nebyla schopná zaplatit zkoušení studentů. Tak se zkoušení ujali kmenoví pracovníci fakulty – Marie Vanduchová a Rudolf Vokoun. Podle svých vzpomínek si přečetli učebnici kriminologie a studenty z ní vyzkoušeli.

Oficiální spolupráce mezi výzkumným ústavem a fakultou v podstatě neexistovala. Podle Kazimíra Večerky se jednalo o dva oddělené světy. V rovině osobních kontaktů se pak spolupracovalo pouze na určitých výzkumných otázkách – Ján Pješčák, vedoucí katedry kriminalistiky, popř. kriminologického ústavu, se například podílel na výzkumu týkajícím se recidivy. Vyjma právnické fakulty výzkumný ústav spolupracoval i s Právnickým ústavem Ministerstva spravedlnosti (Karabec & Zapletal, 1981), byť byl podle Karla Malého význam tohoto ústavu výrazně menší než v 50. letech. Ještě v 60. letech však vyvíjel významnou činnost v oboru trestního práva (Jablonický, 2017, pp. 244–245).

Rok 1968 pak znamenal přelom kariér mnohých i na univerzitě. Omezovala se výzkumná spolupráce a podle Karla Malého se lidé začali bát o pozice, které se jim nabízely; odborné diskuze by je spíš ohrožovaly, byť vývoj na různých katedrách byl odlišný. Pozice Vladimíra Solnaře, jako vedoucího katedry, ohrožena nebyla, nicméně byl kvůli dosažení důchodového věku k 30. červnu 1970 odvolán z funkce vedoucího katedry trestního práva.⁶⁷ Podle návrhu na udělení čestného titulu děkanem sice nebyl příslušníkem strany, ale „zachoval v letech 1968 a 1969 rozvázný a pevný politický postoj, který osvědčil též svým článkem v Rudém právu (pozn. – červen 1968), kde vystoupil proti návrhům pravičce, aby bylo zrušeno promlčení trestní odpovědnosti těch, kdo se podíleli na nezákonných procesech z padesátých let, a hájil jediný, socialistické zákonnosti odpovídající výklad příslušných zákonných ustanovení.“⁶⁸ Dále „nesouhlasil s výzvou 2000 slov, s trpěním činnosti K 231 a podobných skupin ... Ke konsolidačnímu úsilí strany se stavěl vždy kladně.“⁶⁹

Oto Novotný v 70. a 80. letech na právnické fakultě zůstal, ale otevřeně působit nemohl. Podle svých vzpomínek proto dělal asistenta Antonínovi Růžkovi, který byl proděkanem pro zahraniční styky a vědu. Pracoval tedy hlavně na děkanátu, na oddělení zahraničních styků a kriminologii se v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let příliš nevěnoval. Na některých projektech se nicméně podílel neformálně. V 70. letech např. komentoval připravovanou učebnici kriminologie či podle vzpomínek Marie Vanduchové jí pomáhal s kandidátskou prací. Mimo jiné mu nebyla udělena mimořádná profesura, i když ještě v počátcích 70. let bylo řízení tak daleko, že byly vypracovány i všechny posudky. Aniž by bylo řízení zastaveno, nebylo v něm pokračováno⁷⁰ (v podobné situaci se podle svých vzpomínek nacházel např. Karel Malý). Až v průběhu 80. let se Novotného – podle vzpomínek Rudolfa Vokouna – podařilo zapojit zpět do výuky.

Co se stalo s kabinetem kriminologie za normalizace, není jasné: Zmizel velmi podobně jako o třicet let dříve Kriminologický ústav. V ročenkách je zmiňován až do akademického roku 1974-1975, přičemž v následujících letech není dále zmiňováno žádné rozdělení katedry z hlediska kriminologie na oddělení či kabinety. Jiří Nezkusil byl v počátku sedmdesátých let zmiňován i jako vedoucí oddělení trestního práva; po jeho odchodu na Výzkumný ústav kriminologický počátkem roku 1973 tak přestává Kabinet kriminologie nejspíše fungovat. Nezkusil působil na „svém“ kriminologickém pracovišti a nikdo jiný kabinet přejmout nechtěl, popřípadě mu to nebylo umožněno. Podobně jako Oto Novotný či Karel Malý neměli povědomí o existenci Kriminologického ústavu začátkem 50. let, Marie

67 Dopis Vladimíru Solnařovi z 30. června 1970, osobní spis Vladimíra Solnaře – důchod.

68 Návrh na udělení čestného titulu „Zasloužilý vysokoškolský profesor“ řádnému profesoru JUDr. Vladimíru Solnařovi, DrSc., od děkana Zdeňka Česka z 13. 1. 1971, osobní spis Vladimíra Solnaře.

69 Posudek ze 17. 3. 1971, osobní spis Vladimíra Solnaře.

70 Spis týkající se mimořádné profesury Oty Novotného, Archiv Univerzity Karlovy.

Vanduchová či Rudolf Vokoun, kteří začali studovat v 70. letech již nijak nezaregistrovali Kabinet kriminologie. Nejspíše tedy zanikl, byť ještě v roce 1978 je na něj vzpomínáno v učebnici kriminologie (Nezkusil, 1978, p. 41).

Právnické fakulty pak v 70. a 80. letech přestávají být klíčovým centrem kriminologie; naopak „nejširší základnou pro pracovníky zabývající se kriminalitou, byla *Sekce sociální patologie* při *Československé sociologické společnosti*. Zde se setkávali kriminologové, penologové, psychologové, psychiatři atd. k široké výměně informací“ (Nezkusil, 1978, p. 41). Nejdůležitějším střediskem kriminologie byl Výzkumný ústav kriminologický a Výzkumný ústav penologický vedený Jiřím Čepelákem, který byl ale zrušen v roce 1980.

V sedmdesátých letech vznikají i první české učebnice kriminologie. V letech 1968-1969 byly vydané vybrané texty z kriminologie ve třech vydáních, jednalo se o překlady zahraničních publikací. Ty nebyly v době normalizace dostupné, jak na to vzpomíná třeba Marie Vanduchová. Kazimír Večerka na ně pak vzpomíná jako na „poklad, který měli všichni“ – jednalo se tedy nejspíše o jakési podpultové zboží. V roce 1971 pak vzniká první publikace, která připomíná učebnici (Kudlík, Nezkusil, & Přenosil, 1971); oficiálně první učebnice vyšla v roce 1978 (Nezkusil, 1978).

Kriminologie po roce 1989

V roce 1996 se k pozici kriminologie na právnických fakultách Novotný se Zapletalem vyjadřovali tak, že kriminologie nemá stále „to místo, jež jí náleží. Kriminologická erudice je potřebná pro soudce v trestních věcech, prokurátory, advokáty, vězeňský personál, sociální kurátory, policisty a řadu dalších odborníků.“ (Novotný & Zapletal, 1996b, p. 12). Toto by bylo možné napsat i dnes; vzhledem k charakteru kriminologie jako volitelného (být povinně volitelného) předmětu se jeví, že panuje spíše nadvláda normativního trestního práva⁷¹ než rovnocenné soužití kriminologie a trestního práva (být došlo k rozšíření kriminologie z jednoho semestru na dva – učí se obecná a zvláštní část). Dle Kazimíra Večerky je i dnes kriminologie na pražské právnické fakultě stále spíše jen přídavek trestního práva.

V roce 1996 vyšla ve spolupráci s Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (dále i „IKSP“), bývalým Výzkumným ústavem kriminologickým, který Oto Novotný vyzval ke spolupráci, první skripta ke kriminologii (Novotný & Zapletal, 1996b), na která navázaly průběžně aktualizované učebnice, jejíž čtvrté vydání vyšlo v roce 2014 (Gřivna, Scheinost, & Zoubková, 2014). Na této učebnici spolupracovala zejména Právnická fakulta UK, Policejní Akademie, IKSP a katedra sociologie FF UK. Zda je na místě také zmínit a vyzdvihnout roli Jana Musila, který na právnické fakultě léta přednášel a psal o viktimologii, stejně jako i o dalších kriminologických tématech (např. o trestní politice).

Ředitelem IKSP, se po sametové revoluci stal Otakar Osmančík, který z něj byl v počátcích normalizace odstraněn. Na IKSP podle Miroslava Scheinosta Otakar Osmančík hledal výzkumníky z různých odvětví. A byť byli stále upřednostňováni právníci, bylo problematické je přesvědčit ke spolupráci z důvodu velmi nízkých platů. Dočasně tak na IKSP pracovali někteří, kteří nemohli po převratu působit v justici, a nechtělo se jim do advokacie. Právě na základě osobního vztahu Osmančíka s Novotným, který sahal do 60. let, pak IKSP navázal na spolupráci s právnickou fakultou. Spolupráci posilovala i dobře vybavená knihovna IKSP, dokud nebyla přesunuta do areálu Na Míčánkách, čímž se do ní výrazně ztížil přístup.

Tyto kontakty probíhaly kromě výuky i na jiných rovinách – pracovníci IKSP učili kurz kriminologie (podle Večerky bylo cílem Oty Novotného, aby kurz přednášel člověk, který se tématu kriminologie také výzkumně věnuje), příležitostně vedli diplomové práce a na právnické fakultě podle vzpomínek Miroslava Scheinosta i zkoušeli u státnic. Mezi fakultou a IKSP podle Scheinosta nepa-

71 V 60. letech by byl použitý termín „spekulativně-dogmatického trestního práva.“

novala rivalita, jelikož fakulta nedělala výzkum a IKSP se fakultě nepletl do diskuzí nad meritorními otázkami trestního práva, a to i z osobních důvodů – Novotný a Osmančík neměli potřebu diskutovat o tom, kdo z nich je větší právník. I z důvodů těchto osobních vztahů nikdy nevzešla potřeba uzavřít formální memorandum, jelikož se na všem vždy domluvili na osobní úrovni.

Spolupráce na osobní úrovni pak pokračovala i skrze pořádání příležitostných společných konferencí. V první polovině devadesátých let společně s Floridskou státní univerzitou v Tallahassee uspořádali velkou konferenci týkající se organizovaného zločinu. V roce 2014 pak Česká kriminologická společnost, jejíž založení v roce 2012 iniciovali mimo jiné i pracovníci IKSP v čele s tehdejšími řediteli Miroslavem Scheinostem, ve spolupráci s FF a PF UK uspořádala 14. výroční konferenci Evropské kriminologické společnosti (Eurocrim). Ve výzkumné oblasti probíhala mezi danými institucemi spolupráce např. v oblasti trestních sankcí či v oblasti kyberkriminality; tato spolupráce však nebyla příliš rozsáhlá.

Na právnické fakultě kriminologii po Otu Novotném převzal Tomáš Gřivna, který nastoupil na fakultu v roce 2004. Přednostně byl přijatý pro oblast trestního práva, přičemž podle Vanduchové zpočátku spíše směřoval k trestnímu právu procesnímu. Až později projevil zájem o kriminologii, když Oto Novotný hledal někoho, kdo by se toho ujal. Tomáš Gřivna po Otu Novotném převzal i autorství učebnice kriminologie, přičemž jeho hlavní motivací bylo kriminologii zachovat, ačkoli jej zajímalo spíše trestní právo. Oto Novotný chtěl podle vzpomínek Miroslava Scheinosta ještě dodělat učebnici trestního práva hmotného, a proto učebnici kriminologie předal mladším.

A jaká je spolupráce dnes? V akademickém roce 2018/2019 se IKSP na výuce oproti předcházejícím rokům takřka nepodílel – z přednášek v rámci předmětů Kriminologie I. (obecná část kriminologie) pracovníci IKSP nevedli ani jednu, v rámci Kriminologie II. jednu přednášku vedl ředitel IKSP Miroslav Scheinost. V minulých letech bylo zastoupení pracovníků IKSP jak v obecné tak ve zvláštní části výrazně vyšší. I přesto, že kriminologie nepatří na právnické fakultě mezi stěžejní vyučované předměty a realizace empirických výzkumů může být považována spíše za sporadickou, představuje rozvolňování spolupráce s IKSP jistý krok vzad ve vývoji kriminologie jako samostatného vědního oboru v České republice.

Závěr

Kriminologie na Právnické fakultě Univerzity Karlovy byla průběžně zakládána a průběžně docházelo i k jejímu útlumu. Okamžiky růstu byly spojeny zejména s osobnostmi, které jí věnovaly více pozornosti. K útlumům pak docházelo zejména v návaznosti na odchody těchto osobností z osobních, věkových či ideologických důvodů a výraznou škodu rozvoji kriminologii pak způsobovaly i rozpory mezi jednotlivci na právnické fakultě.

Zatímco do konce 60. let – a v mnohém i do 1989 – směr kriminologie určovali zejména právníci, tato skutečnost se v posledních desetiletích proměňuje: Právnická fakulta Univerzity Karlovy oproti minulosti zřejmě ani neusiluje o to stát se centrem kriminologického výzkumu. V současném (ani v minulém) výboru České kriminologické společnosti není nikdo z pražské právnické fakulty, evropské kriminologické kongresy a ostatní kriminologické mezinárodní konference nejsou šířeji navštěvovány výzkumníky z právnické fakulty a empirický výzkum je spíše vzácností než běžným jevem.

Rozvoj kriminologie na právnické fakultě byl doprovázen i její institucionalizací. Takový přístup se zdá nezbytný pro to, aby byla kriminologie rovnocenným partnerem trestnímu právu na právnických fakultách. V případě ostatních fakult totiž není trestní právo dominantním oborem a kriminologii tak nehrozí, že by jí byla „pohlčena“ či upozaděna. Po vzoru mnohých zahraničních univerzit (např. Oxford, Cambridge, Leiden, Leuven, Budapešť či Lublaň) by se ale mohlo uvažovat o

ještě silnějším institucionálním zakotvení kriminologie na pražské právnické fakultě, kde má hlubokou tradici.

Pro etablování kriminologie na Právnické fakultě UK byla v minulosti vždy nutná angažovanost výrazné postavy, která se kriminologii věnovala a okolo které vznikla skupina spolupracovníků, kteří její vedení postupně přebírali. Podobné snahy však byly v minulosti vždy bohužel přerušeny. Má-li se kriminologie na fakultě osamostatnit, bylo by podle mého názoru vhodné navázat užší spolupráci zejména s Institutem pro kriminologii a sociální prevenci, který je předním centrem české kriminologie (Musil, 2010). Institut se nicméně zabývá především aplikovaným výzkumem v rámci resortu ministerstva spravedlnosti, a proto vzniká prostor proto, aby se univerzity staly centry základního výzkumu, který by se zaměřil pestrou škálu kriminologických témat; například v oblastech penologie, viktimologie či trestní politiky, které jsou trestnímu právu velmi blízké.

Lze shrnout, že i přes určité peripetie zůstává kriminologie na Právnické fakultě UK stále živou vědou, což signalizují mimo jiné i práce na projektu „Kriminologie pro 21. století“, v rámci kterého vznikl tento článek. Nicméně nelze než souhlasit s hodnocením Miroslava Scheinosta, podle kterého byl (a stále je) „rozvoj kriminologie často podmíněn vůlí až zarputilostí kriminologů několika generací vyrovnávat se s ne vždy příznivými podmínkami a dokazovat, že kriminologie má co říci a může přinášet věrohodné poznatky“ (Scheinost, 2010). Doufejme, že tuto zarputilost budou mít i současní výzkumníci na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

JAKUB DRÁPÁL je doktorandem na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Působí rovněž na Ústavu státu a práva Akademie věd ČR a jako asistent ústavní soudkyně Kateřiny Šimáčkové. Mezi jeho výzkumné zájmy patří zejména ukládání trestů v České republice a zabývá se také českou právní historií ve 20. století. Své texty publikoval například v European Journal of Criminology, International Journal of Law, Crime and Justice, Jurisprudenci či Státním zastupitelství.

Použitá literatura

- Boukalová, H., Buriánek, J., Podaná, Z., Scheinost, M., & Fidesová, H. (2016). Česká kriminologie - dlouhá tradice, slibná současnost. *Česká Kriminologie*, 1(1), 1–9.
- Císařová, D. (2009). Edgar Maria Foltin. In P. Skřejpková (Ed.), *Antologie československé právní vědy v meziválečném období (1918-1938)* (pp. 351–358). Praha: Linde.
- Dojčák, P. (1966). K teoreticko-metodologickým problémům kriminologie. *Právník*, 150–158.
- Drachovský. (1938). Dr. Veselá: Sterilisace. *Sborník Věd Právních a Státních*, 38, 292–293.
- Fenyk, J. (2009). Jarmila Veselá. In P. Skřejpková (Ed.), *Antologie československé právní vědy v meziválečném období (1918-1938)* (pp. 401–402). Praha: Linde.
- Gřivna, T., Scheinost, M., & Zoubková, I. (Eds.). (2014). *Kriminologie* (4.). Praha: Wolters Kluwer.
- Hatala, V. (2011). *Kriminologické štúdie (výber z diela 1973-1985)*. Bratislava: Kalligram.
- Havránek, J., & Pousta, Z. (Eds.). (1998). *Dějiny Univerzity Karlovy IV. 1918-1990*. Praha: Univerzita Karlova.
- Jablonický, T. (2017). *Dějiny trestního práva v českých zemích v letech 1848 až 1989*. Praha: Univerzita Karlova. Dostupné na: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/152518/>

- Jordán, F. (Ed.). (1969). *Dějiny univerzity v Brně*. Brno: Univerzita J.E. Purkyně.
- Jüttner, A. (1968). *O kriminologii a kriminalitě*. Praha: Orbis.
- Kallab, J. (1935). *Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní*. Praha: Melantrich.
- Karabec, Z., & Zapletal, J. (1981). Dvacet let Výzkumného ústavu kriminologického při GP ČSSR. *Právník*, 398–400.
- Kudlík, A. (1962). Zpráva z pracovní rady „O metodách zkoumání příčin zločinnosti“. *Právník*, 688–700.
- Kudlík, A., & Nezkusil, J. (1967a). Rozvoj kriminologické vědy a základní koncepční problémy čs. socialistické kriminologie. *Právník*, 525–536.
- Kudlík, A., & Nezkusil, J. (1967b). Systém kriminologie a otázky jejího vědeckého pěstování a výuky. *Právník*, 608–616.
- Kudlík, A., Nezkusil, J., & Přenosil, G. (Eds.). (1971). *Československá kriminologie (Aktuální problémy)*. Praha: Orbis.
- Kvasnička, V. (1966). Několik poznámek k pojetí kriminologie. *Právník*, 639–644.
- Lachout, V. (1961). K otázce vědeckého zkoumání trestnosti. *Právník*, 138–146.
- Maršálek, P. (2011). Právník v letech 1938-1945. In Z. Masopust (Ed.), *Právo a stát na stránkách Právnicka: 150 let českého právníckého časopisu* (pp. 93–108). Praha: Ústav státu a práva AV ČR.
- Masaryk, T. G. (1881). *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung*. Wien: Konegen.
- Míšková, A. (2002). *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945*. Praha: Karolinum.
- Musil, J. (2010). Kriminologie a postmoderna. In M. Scheinost (Ed.), *Kriminalita očima kriminologů* (pp. 217–225). Praha: IKSP.
- Nezkusil, J. (Ed.). (1978). *Československá kriminologie*. Praha: Panorama.
- Nezkusil, J., & Kudlík, A. (1965). Z kabinetu pro kriminologii PF UK. *Právník*, 385–387.
- Novotný, O., & Zapletal, J. (1996a). Pojem, předmět a úkol kriminologie. In O. Novotný & J. Zapletal (Eds.), *Základy kriminologie*. Praha: Univerzita Karlova.
- Novotný, O., & Zapletal, J. (Eds.). (1996b). *Základy kriminologie*. Praha: Univerzita Karlova.
- Prušák, J. (1899). *Počátky kriminalní aetiologie*. Praha: Sborník věd právních a státních.
- Prušák, J. (1904). *Kriminelní noetika*. Praha: Sborník věd právních a státních.
- Rechcigl jr., M. (2016). *Encyclopedia of Bohemian and Czech-American Biography*. Volume 2. Bloomington: AuthorHouse.
- Scheinost, M. (2010). Kriminalita a kriminologie v České republice. In M. Scheinost (Ed.), *Kriminalita očima kriminologů* (pp. 7–18). Praha: IKSP.
- Schubert, L. (1963). K metodě výzkumu příčin protispolečenských činů. *Právník*, 38–56.
- Schubert, L. (1966). Kriminológia a její význam v systéme vied. *Právnícké Štúdie*, XIV(3), 649–683.
- Solnař, V. (1931). *Zločinnost v zemích českých v letech 1914-1922 s hlediska kriminální etiologie a reformy trestního práva*. Praha: Knihovna sborníků věd právních a státních.
- Solnař, V. (1945). Profesor Miříčka zemřel. *Právník*, 84, 209–216.

- Solnař, V. (1955). O stavu vědy trestního práva. *Právník*, 477–480.
- Soukup, J. (2009). Albert Milota. In P. Skřejpková (Ed.), *Antologie československé právní vědy v meziválečném období (1918-1938)* (pp. 368–370). Praha: Linde.
- Veselá, J. (1938). *Sterilizace: problém populační, sociální a kriminální politiky*. Praha: Mazáč.
- Veverka, M. (1962). Boj proti trestnosti a společenské vědy. *Filozofický Časopis*, 10(2), 219–230.
- Veverka, M. (1966). Polemicky o kriminologii. *Právník*, 140–144.
- Vorel, J., Šimánková, A., & Babka, L. (2004). *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl II*. Dostupné z: <http://web.archive.org/web/20040719194952/http://www.mvcr.cz/policie/udv/sesity/sesit9/justice2.doc>
- Vybíral, B., & Kudlík, A. (1963). Několik poznámek k příčinám kriminality a její prevence. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, (1), 3–12.

Použité archiválie

- Osobní spisy Adolfa Dolenského, Jana Matiaška, Alfréda Kudlíka, Augusta Miříčky, Jiřího Nezkusila, Otty Novotného, Vladimíra Solnaře, Jarmily Veselé a Borise Vybírala, Archiv Univerzity Karlovy
- Fond „Kriminologisches Institut“, Archiv Univerzity Karlovy
- Fond „Zápisy z profesorských schůzí Právnické fakulty Univerzity Karlovy“, Archiv Univerzity Karlovy
- Fond „Zápisy z kolegií děkana Právnické fakulty Univerzity Karlovy“, Archiv Univerzity Karlovy
- Seznamy přednášek na Univerzitě Karlově a Právnické fakultě Univerzity Karlovy, Archiv Univerzity Karlovy
- Dokumenty stranické skupiny katedry trestního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy dochované na PF UK z 1. poloviny 60. let, v držení autora

Provedené rozhovory

- Dagmar Císařová, Jaroslav Fenyk, Tomáš Gřivna, Karel Malý, Oto Novotný, Miroslav Scheinost, Marie Vanduchová, Kazimír Večerka a Rudolf Vokoun (realizované prosinec 2018 – duben 2019).

Příloha: Statut Kriminologického institutu při německé univerzitě v Praze

I. Účel a směřování kriminologického institutu

1. Institut slouží vědeckému výzkumu a výuce v oblastech trestního práva, trestního procesního práva, a trestněprávních a trestněprocesněprávních pomocných věd (kriminologie, kriminalistiky a penologie, trestní politiky a dějin kriminalistiky).
2. Institut má ve vědeckých oblastech, které jsou v jeho působnosti, podporovat vědecký výzkum svých členů a vědeckým způsobem je uvádět do praxe.
3. Institut plní tyto úkoly skrze
 - a) sestavení výzkumné a studijní knihovny,
 - b) ustanovení výzkumného a studijního aparátu a potřebných výzkumných a studijních materiálů,
 - c) založení sbírky kriminalisticky významných objektů,
 - d) konání cvičení pro začátečníky i pokročilé,
 - e) konání speciálních přednášek,
 - f) konání prohlídek a exkurzí,
 - g) instruktáž a výuka členů institutu,
 - h) publikace vědecky významných textů.
4. Institut plní své úkoly ve vlastních odpovídajících pracovních a vyučovacích místnostech.
5. Vedení institutu přísluší současnému vedení katedry trestního práva Německé univerzity v Praze jako představenstvu. Představenstvo institutu se schází a jedná v pravidelných intervalech. Představenstvo za svou činnost obdržuje dle vyhlášky Ministerstva školství a národní osvěty z 5. ledna 1927 Z1.140.011/26 pravidelnou odměnu.
6. Představenstvo institutu je ve své činnosti podporováno asistentem a potřebnými pomocnými silami. Služební postavení a odměny asistenta a pomocných sil se řídí dle obecně platných norem.
7. Zastupování institutu navenek náleží děkanovi právnické fakulty. Představenstvu institutu je ale přenecháno obstarávání výzkumných a studijních pomůcek, pořádání přednášek, prohlídek, exkurzí a atd, jménem institutu také činění potřebných opatření a nutná korespondence s jinými instituty, knihovnami apod.
8. Používání místností institutu bude upraveno Řádem institutu, který vydá představenstvo institutu, a který schválí kolegium profesorů právnické fakulty a Ministerstvo školství a národní osvěty.

II. Cvičení

9. V kriminologickém institutu se budou konat každý semestr cvičení dle potřeb studijní činnosti a možností současného personálu. Cvičení budou ohlášeny v seznamu přednášek univerzity a na černé tabuli.

10. Cvičení se skládají z

- a) ústních přednášek vedoucích cvičení nebo studentů, jejichž volbu tématu přednášky schválil vedoucí cvičení. Na přednášky navazují diskuze;
 - b) praktických prací v oblastech trestního práva a pomocných věd (například zajišťování stop) dle instruktáže vedoucího cvičení a dle potřeby prizvaných odborníků;
 - c) pořádání vzdělávacích experimentů (např. z oblasti psychologie výpovědi, a kriminalistické biologie) společně s vedoucím cvičení;
 - d) exkurzí a prohlídek zařízení, institucí, apod., které jsou důležité z hlediska oborů, kterými se kriminologický institut zabývá (návštěvy věznic, hlavních líčení atd.).
- Úprava a příprava samotných jednotlivých cvičení připadá vedoucímu cvičení.

11. O administrativní správě kriminologického institutu podává na konci každého školního roku představenstvo zprávu skrze děkanát Ministerstvu školství a národní osvěty. Tak také činí každý vedoucí cvičení ohledně svého cvičení na konci každého semestru.

III. Přednášky

12. V rámci kriminologického institutu se budou konat přednášky, které mají sloužit účelu uvést studenty do jednotlivých speciálních otázek oblastí, které náleží do působnosti institutu. Pořádání přednášek náleží představenstvu institutu.

IV. Přijetí do kriminologického institutu

13. Za řádného člena kriminologického institutu mohou být přijati jen řádní posluchači univerzity. Jiné osoby s dostatečným vědeckým vzděláním, zvláště také současní členové kriminologického institutu mohou být přijati/připuštěni jako zvláštní členové.

14. O přijetí člena na jednotlivá cvičení rozhodují jednotliví vedoucí cvičení. Těm je také přenecháno, aby vymezili počet účastníků a eventuálně i vybrali uchazeče podle vzdělání a schopností.

15. Vyhlášení cvičení a přihlašování se na ně se provádí stejným způsobem jako vyhlásování veřejných přednášek.

V. Práva a povinnosti členů

16. Členové kriminologického institutu se vstupem do něj zavazují k pravidelným návštěvám cvičení a k účasti na akcích institutu, prohlídkách, referátech atd.

17. Členové institutu mají právo užívat místnosti institutu, jeho knihovnu a pracovní pomůcky dle pravidel řádu institutu.

18. Ve vědeckých studiích a ve vypracování referátů budou členové institutu podporováni radami vedení institutu a vedoucích cvičení i asistenty. V případech dle uvážení může být sepisování samostatných vědeckých prací a vypracovávání referátů podporováno tím, že se nezbytné pomůcky obstarají z prostředků institutu a k zhotovení práce se zapůjčí.

19. Člen institutu z něj může být vyloučen představenstvem nebo vedoucím cvičení při opakovaném porušování povinností uvedených v bodě 16. nebo při porušení řádu institutu.

VI. Prémie

20. Pro kriminologický institut budou každoročně na začátku školního roku vypsány prémie, jejichž počet a výše budou vypsány na černé tabuli institutu.

21. Tyto prémie jsou oceněním práce těch řádných členů, kteří tvoří institut, kteří mistrně plní své povinnosti a kteří v průběhu roku vypracovali velkou samostatnou vědeckou práci nebo se vyznamenali samostatným provedením vědeckého výzkumu.

22. Práce, které mohou být takto oceněny, musí být dodány nejpozději 15. června každého roku, ke stejnému datu musí být dokončeny i výzkumy.

23. O přidělení prémie rozhodují dohromady všichni vedoucí cvičení. Jestliže se nerozdělí všechny prostředky, které jsou na prémie k dispozici, pak může dojít ke zvýšení jednotlivých prémie, nebo mohou být zbylé finance použity k podpoře samostatné vědecké práce nebo vědeckého výzkumu nemajetných řádných členů institutu.

VII. Všeobecná ustanovení

24. Výuka na kriminologickém institutu je bezplatná.

25. Cvičení v rámci institutu se budou studentům započítávat do předepsaného minima navštívených hodin.

26. Potvrzení od vedoucího cvičení o úspěšném absolvování cvičení v rámci institutu platí pro studenty stejně jako kolokvium o absolvování pětihodinové přednášky.